

8. mai-budstikke til unge

- Som å ta av seg en litt for tung ryggsekk. Slik beskriver motstands-mannen Gunnar Sønsteby sin opplevelse av freden.

THORLEIF ANDREASSEN

«Aldri mer», sa man fredsdagen 8. mai 1945. Siden har Gunnar Sønsteby latt frihets-budstikka gå til nye slektsledd. Selv var han 22 år gammel ved krigsutbruddet. Og en av de første som kom med i motstandskampen.

I regi av Norges Forsvarsforening er Sønsteby stadig på videregående skoler og snakker til og med elevene. Om holdninger.

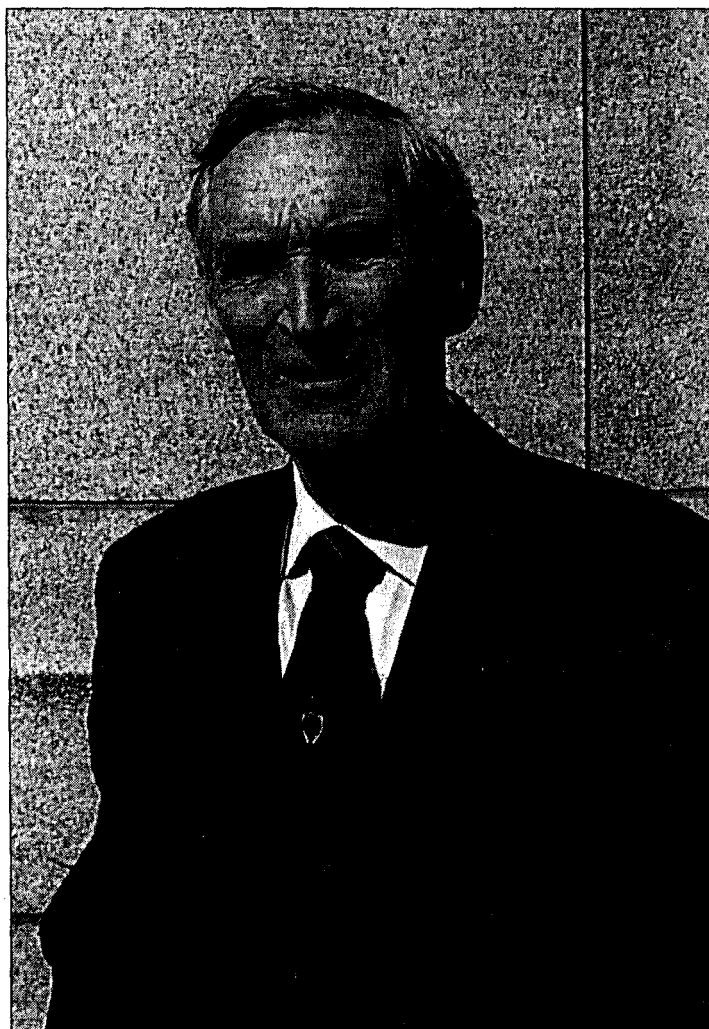
- Ett av temaene er lærernes heroiske kamp mot nazistenes iherdige arbeide for å påvirke de unge. Lærerne sloss imot nazifisering. Med livet som innsats. Jeg opplever at lærerne over hele landet er svært interessert i at det gis historisk informasjon om vår nære historie.

Det frie ord

I Gunnar Sønstebys budstikke har kampen for det frie ord en sentral plass. Den illegale hemmelige presse ble drevet ved hjelp av tusenvis av kvinner og menn. 225 av disse ble drept av okkupasjens. Tusener ble arrestert fordi de sloss for det frie ord. Med penn og blyant. Livsfarlige våpen mot Hitler-Tyskland og nazismen. Som prøvde å bekjempe det frie ord med alle midler.

- Vi hører fortsatt om folk som arresteres for sine meningers skyld, særlig journalister og forfattere. Det er ikke så ofte vi hører at mennesker henrettes for sine meninger. Men 225 mennesker ble drept for sine meningers skyld i vårt land i årene 1940-45! Jeg minner også om hva som skjedde under det russiske herredømme etter annen verdenskrig: Ungarn, Tsjekkoslovakia...

I kveld lar «godt over 70-årige» Gunnar Sønsteby budstikka gå videre i Kulturhuset på Nesbyen i Hallingdal: Om holdningskampen. Om motivasjon. Om at det er vår plikt å fortsette kampen for det frie ord, for kulturell frihet. Til alle tider.

FRIHETS-DAGEN:
De unge må finne sin uttrykksform i kampen for sivilisasjonen og demokratiet, sier motstandsmanden Gunnar Sønsteby.

- De unge må finne sin uttrykksform i kampen for sivilisasjonen og demokratiet. Det er en kamp som aldri tar slutt, sier mannen som i sin tid var et mysterium for Gestapo: «Nr. 24», «Kjakan», Olsen, Lier, Nordstrand, Fjeld, alt eftersom.

Krigskorset

Sønsteby ble snart en av de mest aktive i oppbyggingen av kurér- og flyktningsgeruter her hjemme og i meldetjenesten til London. Lederen for den såkalte Oslo-gjengen som gjennomførte en rekke dristige og nervepirrende sabotasjeaksjoner mot tyskerne under okkupasjonen, er den eneste som tre ganger er tildelt Norges høyeste dekorasjon, Krigskorset med sverd.

I 1960 kom Gunnar Sønsteby med førsteutgaven av sin budstikke som ble revet vekk i hele Norden, «Rapport fra «Nr. 24». Boken betegnes som en klassiker blant dokumentarbøker om krigen. I mange år har boken vært utsolgt. Forleden utkom den igjen, på Orion forlag, med fyldigere illustrasjonsmateriale. Og med budskap til de unge om holdninger og moral. - Hvordan opplevde du 8. mai 1945, Sønsteby?

- For meg begynte den kl. 23.30 dagen før. Da ringte Milorg-lederen Jens Chr. Hauge og tilkalt meg til Møllergata 19. Der var endel av Hjemmefrontledelsen og politiledelsen samlet. Hauge sa at jeg øyeblikkelig måtte mobilisere rekarene i Oslo-gjengen. Det ryktes at en bil fra Skallum gård i Bæ-

rum hvor hirden holdt til, var på vei for å ta tilbake Møllergata 19. Denne bilen skulle angivelig være full av bevæpnede hirdfolk under ledelse av en viss politioberst, forteller Sønsteby, og fortsetter: *Teit! Quisling ville jo kom i 1940. Ned!*

Falsk alarm

- Jeg slengte på meg uniform, for første gang under krigsårene i Norge, med påsydde kaptainsdistinksjoner og med norsk flagg på armen. I bakrommet på bilen hadde jeg maskinpistoler og panservernvåpen. Like etter min ankomst kom resten av gutta. De var sterkt bevæpnet, bl.a. med et maskingevær, Brengun. Vi fikk boltet døren inn til nr. 19, avstengt alle veier med tømmerstokker, bortsett fra Henrik Ibsens gate hvor vi

var klare til å ta imot hirden. Heldigvis var det falsk alarm.

- Av hensyn til tyskerne hadde det vært katastrofalt om det var blitt skyting mellom hird og motstandsbevegelse i hovedstaden. Det ble ført ømtålige forhandlinger med tyskernes hovedkvarter på Lillehammer.

- Hva jeg følte da freden kom? At jeg kunne kjøre bil i Oslo uten å ta noen hensyn til hemmeligholdelse, var en ubeskrivelig følelse. Dette, kunne stå frem...

Merket presset

- Du hadde levd under konstant press døgnet rundt i okkupasjonsårene, kun med tre-fire måneders «pause» under spesialutdannelsen i Kompani Linge, Skottland?

- Da freden kom, merket jeg for første gang at presset nok hadde ligget over meg hele tiden i Oslo, allerede fra sommeren 1940.

Kronprins Olav

Sønsteby trodde at innsatsen var over for hans del, men det var den ikke. 10. mai fortalte Oslos fungerende politimester, Henrik Meyer, at kronprinsen kom hjem allerede 13. mai, som leder av en regjeringsdelegasjon på fem.

- Fordi nazist-politifolk under Jonas Lies ledelse ikke var blitt sortert ut av politikorpsset, ble du spurt av Meyer om Oslo-gjengen din helt og holdent kunne ta ansvaret for kronprins Olavs eskorte?

- Det stemmer. Jeg hadde dette ansvaret til utpå høsten 45. Da overtok den kjente idrettsmann og politimann Otto Berg eskorteansvaret.

Fysiske skader

Sønstebys eskorte hadde også ansvar for Vidkun Quisling under rettssaken mot ham.

Krigen ble lang og krevende for Gunnar Sønsteby. Hva gjorde fem års umenneskelig press med ham?

- Det er klart at de påkjenningene vi hadde, har slått forskjellig ut. Vi ble vel alle rammet av noe. Etter krigen slet vi med psykiske eller fysiske problemer. Selv hadde jeg fysiske påkjenninger med skadede ben og rygg.